

TALABALAR BILISH FAOLLIGINI OSHIRISHNING PEDAGOGIK- PSIXOLOGIK METOD VA TEXNOLOGIYALARI

Xayrullayeva Zebiniso Tohirovna

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti "Pedagogika va Psixologiya" kafedrası
psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Bugungi kunda ta'lim tizimida talabalarning bilish faolligini oshirish dolzarb vazifa hisoblanadi. Bilish faolliги talabaning o'qish jarayonidagi diqqati, eslash qobiliyati, fikrlash darajasi hamda ma'lumotlarni o'zlashtirish darajasi kabi psixik jarayonlarning birlashgan holati bo'lib, ta'lim samaradorligini belgilaydi. Talabalarning tahliliy faoliyati mustaqil o'rganish, sabab-oqibatli bog'lanishlarni tahlil qilish, shubhalanish, qadriyatli yo'nalishlarni amalda tatbiq qilish, o'z ustida ishlash, layoqatlarini turli holatlarda sinovdan o'tkazish, izlanishlar, shaxsiy hayotiy tajribasini baholash jarayonida amalga oshadi. Ta'lim sifatini oshirish uchun pedagoglar va psixologlar turli pedagogik va psixologik metod va texnologiyalarni joriy etish orqali talabalarning bilish jarayoniga bo'lgan qiziqishini va motivatsiyasini oshirishga harakat qiladilar.

Zamonaviy ta'lim tizimining asosiy maqsadi talabalarni mustaqil fikrlashga, ijodiy yondashishga, o'z bilimlarini amaliyotda qo'llashga o'rgatishdir. Bu jarayonda talabalarning bilish faolliги bilimlarni qabul qilish, tahlil qilish, xulosa chiqarish va mustaqil ravishda yangi bilimlarni yaratishga qobiliyati muhim omil hisoblanadi [3]. Bilish faolliги talabalar o'qish jarayonida qanday faol ishtirok etishidan, o'z fikrini erkin bayon eta olishidan, bilimlarni chuqur va tizimli o'zlashtirishidan darak beradi. Shuning uchun o'qituvchilarning asosiy vazifasi talabalar bilish faolligini rag'batlantiradigan pedagogik-psixologik metod va texnologiyalarni qo'llashdir.

Ushbu maqolada talabalar bilish faolligini oshirishda samarali hisoblangan pedagogik va psixologik metodlar, shuningdek, zamonaviy ta'lim texnologiyalari haqida batafsil to'xtalib o'tiladi.

Talabalar bilish faolligining mazmuni va ahamiyati

Bilish faolliги - bu ma'lumotlarni qabul qilish, ularni qayta ishlash va yangilash jarayonidagi faollikning darajasi [2]. Bu jarayon talabalarning kognitiv qobiliyatlariga (diqqat, xotira, tafakkur), emosional holatiga va ijtimoiy muhitga bog'liq bo'lib, ta'limda yuqori natijalarga erishishning asosiy omili hisoblanadi.

Bilishi yuqori faol talabalar:

Ta'lim jarayoniga qiziqish bilan yondoshadilar;

Mustaqil o'rganish qobiliyati yuqori bo'ladi;

Murakkab masalalarni hal qilishda faollik ko'rsatadilar;

Ijodiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati rivojlangan bo'ladi.

Shu sababli bilish faolligini oshirish har bir pedagogning asosiy vazifasiga aylanmoqda.

Pedagogik metodlar orqali bilish faolligini oshirish

1. Interaktiv usullar

Interaktiv usullar talabalarni faollikka jalb qilishda samarali hisoblanadi. Masalan, guruhlarda ishlash, muloqot qilish, muhokamalar, debatlar, rol o'yinlari va keys-stadi usullari talabalarning bilimlarni aniqlashtirish va chuqurlashtirish jarayonida ishtirok etishlarini ta'minlaydi [5]. Interaktiv usullar orqali talabalar bir-biridan o'rganadilar, muammolarni turlicha yechish yo'llarini topadilar, shu bilan bilish jarayoni yanada qo'zg'aladi.

2. Muloqotli ta'lim

Talabalarning fikrlarini erkin ifoda etishlari uchun muloqot muhitini yaratish muhimdir. Savol-javob, bahs va muhokamalar bilish faolligini oshirishga yordam beradi. Bu usullar orqali talabalar nafaqat bilim oladilar, balki o'z fikrlarini yoritish va boshqalarning nuqtai nazarini tushunish qobiliyatini ham rivojlantiradilar.

3. Differensiyalangan ta'lim

Har bir talabaning individual xususiyatlari, qobiliyatlari va bilish darajasini hisobga olgan holda ta'lim berish bilish faolligini oshiradi. Differensiyalashtirilgan vazifalar, alohida yordam va individual yondashuv talabalarning qiziqishini oshiradi va o'qish jarayonini ular uchun yanada samarali qiladi.

4. Loyihalar usuli

Talabalarni amaliyotga yo'naltirish, mustaqil tadqiqot va ijodiy faoliyatga jalb qilish bilish faolligini oshirishda muhim omildir. Loyihalar usuli talabalarni muammolarni chuqur o'rganishga, ma'lumotlarni izlashga, topilmalarini boshqalarga taqdim etishga rag'batlantiradi.

Psixologik metodlar orqali bilish faolligini oshirish

1. Motivatsiyani oshirish

Talabalarning o'qishga bo'lgan ichki motivatsiyasini oshirish ularning bilish jarayonida faol bo'lishlariga turtki beradi. Psixologlar motivatsiyani oshirish uchun rag'batlantirish, maqsadlarni aniq belgilash, pozitiv fikrlashni shakllantirish kabi usullardan foydalanadilar.

2. Stress va qobiliyatlarni boshqarish

Talabalarda stress darajasini kamaytirish, ularning diqqat va xotirasini yaxshilash uchun relaksatsiya, nafas olish mashqlari va psixoterapevtik usullar qo'llanilishi mumkin. Bu usullar bilish faolligini oshirishda psixologik asos yaratadi.

3. O'zini o'zi nazorat qilish va refleksiya

O'z bilimini va bilish jarayonini baholash qobiliyati talabalarda bilish faolligini oshiradi. Talabalar o'z harakatlarini tahlil qilish, xatolarini aniqlash va ulardan to'g'ri xulosa chiqarish yo'li bilan o'qish jarayonini samarali tashkil etadilar.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar

1. Kompyuterlashtirilgan ta'lim (KT)

Multimedia vositalari, elektron ta'lim platformalari va onlayn kurslar talabalarning bilish jarayoniga interaktivlik qo'shadi. KT orqali ma'lumotlar vizuallashtirilib, talabalarning qiziqishi oshiriladi, shuningdek, mustaqil o'qish imkoniyatlari kengaydi.

2. Geymifikatsiya (o'yinlashtirish) O'qitish jarayoniga o'yin elementlarini kiritish talabalarni faollashtiradi. Misol uchun, ball tizimi, sovrinlar, missiyalar, reytinglar orqali talabalar o'qish jarayonini qiziqarli va raqobatbardosh tarzda o'tkazadilar. Bu usul motivatsiyani oshirishda samarali hisoblanadi.

3. Mobil ta'lim texnologiyalari

Smartfon va planshetlar orqali ta'limga kirishish imkoniyati talabalarning bilish faolligini oshiradi. Har qachon va har joyda ta'limga qo'shilish imkoniyati ularning mustaqillik va mas'uliyatini kuchaytiradi.

Amaliyotda qo'llash va tavsiyalar

O'qituvchilar va psixologlar birgalikda ishlab, talabalarning individual xususiyatlarini inobatga olib, bilish faolligini oshirish bo'yicha kompleks dasturlar yaratishlari lozim.

Ta'lim jarayonida interaktiv va innovasion usullarni kengroq joriy etish zarur.

Talabalarning psixologik holatini doimiy monitoring qilib borish va stressni kamaytirish uchun maxsus treninglar o'tkazish tavsiya etiladi.

Bilish faolligini oshirish uchun talabalarni rag'batlantirish tizimi yaratilsin tan olish, mukofotlash va ijodiy loyihalarni qo'llab-quvvatlash orqali.

Talabalar bilish faolligini oshirish ta'limda yuqori natijalarga erishishning asosiy omili. Pedagogik va psixologik metodlarning o'zaro uyg'unligi, shuningdek, zamonaviy texnologiyalarning qo'llanilishi bilish jarayonini faol va samarali qilishga xizmat qiladi. Bu imkoniyatlar ijtimoiy hayotning turli sohalarida o'ziga xos xatti-harakatlar, harakatlar va real faoliyatda o'zining keyingi rivojlanishini oladi. Ta'lim jarayonida ma'naviy, intellektual, ijtimoiy va boshqa axloqiy qadriyatlarning ishlashi inson faoliyatining turli sohalarida asosiy pozitsiyalarni maqbul maqsadli kiritishga yordam beradi. Birinchi kurs talabalarini universitet ta'limiga moslashtirish jarayonining shartlari va qonuniyatlarini o'rganish talabalarga ta'lim faoliyatini optimallashtirishda psixologik yordam ko'rsatishga yondashuvlarni shakllantirishga yordam berishi kerak.

Shuning uchun ta'lim muassasalarida ushbu metod va texnologiyalarni samarali joriy etish muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Vygotskiy, L.S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press. O'quvchilarning bilish faoliyatini rivojlantirishda ijtimoiy muhit va muloqotning ahamiyati haqida asosiy nazariy manba.
2. Piaget, J. (1952). The Origins of Intelligence in Children. International Universities Press. Bolalar va talabalar bilish faoliyatining rivojlanishi nazariyasi.
3. Рокич М. Природа человеческих ценностей. N.Y. : 1973. 153 с Bloom, B.S. (1956). Taxonomy of Educational Objectives. David McKay Company. Ta'lim maqsadlarini belgilash va bilish faoliyatini baholashda qo'llaniladigan klassifikatsiya.
4. Kuzmina, N.V. (2007). Pedagogical Psychology. Moscow: Akademiya. Pedagogik psixologiyaning nazariy va amaliy asoslari.
5. Rakhimov, Sh. (2019). Pedagogika va psixologiyada yangi yondashuvlar. Tashkent. O'zbekistondagi pedagogik va psixologik metodlar rivojlanishi.